

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

***Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року***

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

обтяжує, відповідно саме в цій групі людей можна спостерігати прояви анабіотичного впливу штучного інтелекту.

Висновки. Штучний інтелект не має прямого впливу на формування критичного мислення у студентів. Штучний інтелект варто сприймати лише як один з засобів навчання та інструмент для пришвидшення пошуку рішення поставленої задачі, зі своїми перевагами і недоліками застосування в освітньому процесі.

ГРИГОР'ЄВА Світлана Вікторівна

МАТЕРИНСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЧИННИК ДИСФУНКЦІЇ ТАЛАМО-ФРОНТО-ПАРІЄТАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Анотація. У тезах представлено теоретико-емпіричне осмислення впливу материнського стилю взаємодії на формування критичного мислення підлітка крізь призму таламо-кортикальної організації мозку. Згідно з авторською концепцією Григор'єва (2021), у діаді «мати-підліток» спостерігається комплементарність латеральної організації, що проявляється у відмінностях домінування півкуль та сенсорних стратегій. Це створює умови для розвитку когнітивної гнучкості за умови прийняття різності, або ж для формування конфлікту мислення, у випадку її блокування. Висунуто гіпотезу, що психологічний контроль матері, який обмежує право підлітка на автономне мислення, пов'язан із затримкою розвитку виконавчих функцій та метакогнітивної регуляції. Це, у свою чергу, може проявлятися у менш ефективній інтеграції таламо-фронтально-парієтальних мереж, що забезпечують когнітивну гнучкість, робочу пам'ять, інгібаторний контроль та процеси складного міркування. Запропоновано модель переходу від зовнішньо керованого до автономного критичного мислення, а також окреслено психолого-педагогічні підходи до його розвитку: метакогнітивні стратегії, сократичний діалог, розвиток когнітивної гнучкості та практики усвідомленості.

Ключові слова: критичне мислення; таламо-кортикальні мережі; психологічний контроль; когнітивна гнучкість; метакогнітивна регуляція.

Вступ

Сучасні дослідження когнітивного розвитку дедалі частіше розглядають критичне мислення не лише як освітню навичку, а як складну нейропсихологічну функцію, що формується у взаємодії соціального середовища та мозкових систем регуляції. Особливої актуальності ця проблема набуває у підлітковому віці, коли відбувається інтенсивне дозрівання префронтальних структур, відповідальних за саморегуляцію, аналіз та прийняття рішень. Ці процеси реалізуються через фронтально-парієтальні мережі, координація яких значною мірою залежить від таламо-кортикальних взаємодій (Halassa & Sherman, 2019; Rolls, 2025). Водночас

розвиток цих систем значною мірою визначається характером батьківської взаємодії, зокрема рівнем підтримки автономії дитини (Castelo et al., 2022).”

Критичне мислення тісно пов’язане з виконавчими функціями, робочою пам’яттю, інгібіторним контролем і когнітивною гнучкістю, які забезпечують здатність утримувати альтернативні гіпотези, пригнічувати імпульсивні реакції та здійснювати рефлексивний аналіз (Murti et al., 2021). Водночас формування цих функцій значною мірою залежить від характеру взаємодії з батьками.

Зокрема, у сучасних дослідженнях доведено, що автономно-підтримувальний стиль батьківства, який включає надання дитині вибору, врахування її перспективи та підтримку самостійності, є ключовим фактором розвитку виконавчих функцій (Castelo et al., 2022). Навпаки, психологічний контроль і обмеження права на власне мислення можуть призводити до зниження саморегуляції, когнітивної гнучкості та здатності до рефлексії. У контексті нейропсихології ці процеси пов’язані з функціонуванням таламо-кортикальних мереж, які забезпечують інтеграцію сенсорної інформації, уваги та свідомого контролю. Сучасні нейронаукові дослідження підкреслюють роль таламуса не лише як сенсорного реле, а як центрального вузла координації когнітивних процесів, включаючи складне міркування та регуляцію поведінки (Rolls, 2025).

Таким чином, можна припустити, що систематичне обмеження автономії мислення у взаємодії «мати - підліток» не лише впливає на психологічний розвиток, але й може відображатися на рівні функціональної організації мозку, зокрема у вигляді менш ефективної інтеграції таламо-фронтально-парієтальних контурів.

У межах дослідження Григор’євої (2021) висувається гіпотеза, що порушення права підлітка на власне мислення пов’язане із затримкою розвитку метакогнітивної позиції та виконавчих функцій, що, у свою чергу, ускладнює формування критичного мислення. Особливу увагу приділено ролі таламуса як структури, що координує взаємодію між сенсорними процесами та когнітивним контролем. У цьому контексті особливого значення набувають підходи, спрямовані на розвиток метакогніції, рефлексивного мислення та здатності до витримування невизначеності, що дозволяють перейти від зовнішньо керованого мислення до автономного критичного аналізу. Підлітковий період, зокрема вік близько 13–15 років, характеризується переходом до більш складних форм мислення, включно з гіпотетико-дедуктивними операціями та здатністю до критичної оцінки інформації. У цей час нейрофізіологічні процеси стабілізуються: інтенсивне зростання нейронних мереж поступово змінюється їх функціональною спеціалізацією та оптимізацією, що створює передумови для формування індивідуального стилю мислення (Casey et al., 2020).

У контексті зазначених змін особливу роль відіграє взаємодія підлітка з батьками, зокрема з матір’ю, як ключовою фігурою раннього сенсорного та емоційного розвитку. Сучасні дослідження в галузі нейропсихології

підкреслюють значущість таламокортикальних зв'язків як основи інтеграції сенсорної інформації та формування когнітивних процесів (Sherman & Guillery, 2021). Таламус, виступаючи центральним сенсорним реле, забезпечує координацію між різними модальностями сприйняття та кортикальними зонами, що безпосередньо впливає на організацію мислення.

Результати авторського емпіричного дослідження, проведеного на базі одеської загальноосвітньої школи N 90 (320 осіб «мати–підліток»), виявили специфічні закономірності латеральної організації сенсорних і моторних функцій. Зокрема, аналіз домінантності ока продемонстрував наявність комплементарної взаємодії між матір'ю та підлітком: при домінуванні лівопівкульної активності зорових горбів у матері спостерігалася тенденція до правопівкульної домінантності зорових горбів у дитини. Такі результати свідчать про своєрідну сенсорну та когнітивну взаємодоповнюваність у межах діади «мати–дитина», а обмеження права дитини на власне мислення корелює з формуванням залежних форм поведінки, що може розглядатися як наслідок порушення автономії когнітивних процесів та зниження інтегративної функції таламокортикальної системи.

З огляду на це, можна припустити, що формування критичного мислення у підлітків значною мірою залежить не лише від індивідуальних нейропсихологічних особливостей, але й від здатності батьківського середовища приймати інший, відмінний стиль мислення. У випадках, коли материнська позиція характеризується жорсткою фіксацією на власному когнітивному стилі та неприйняттям альтернативних способів обробки інформації, виникає ризик конфліктної взаємодії, що може гальмувати розвиток автономного мислення підлітка. Натомість відкритість до різноманіття когнітивних стратегій створює сприятливі умови для активізації критичного мислення та формування особистісної автономії (Siegel, 2020).

Таким чином, у випадках, коли сімейне середовище не забезпечує підтримки індивідуального стилю мислення підлітка, особливого значення набуває освітнє середовище. Саме у підлітковому віці створюється «вікно можливостей» для формування критичного мислення, що обумовлено нейропсихологічною зрілістю та підвищеною пластичністю когнітивних систем (Blakemore & Mills, 2019; Casey et al., 2020). З урахуванням зазначених теоретичних положень доцільним є впровадження структурованих програм розвитку критичного мислення у старшій школі та закладах вищої освіти.

До найбільш ефективних підходів належать:

Програми аргументативного мислення.

Спрямовані на розвиток навичок аналізу, побудови та оцінки аргументів. Дослідження Deanna Kuhn показують, що систематичне тренування аргументації суттєво підвищує рівень рефлексивного мислення у підлітків (Kuhn, 2022).

Метакогнітивні тренінги.

Передбачають розвиток усвідомлення власних когнітивних процесів (планування, контроль, оцінка мислення). Метакогніція безпосередньо пов'язана з функціями префронтальної кори та сприяє автономності мислення (Zimmerman, 2020).

Дослідницьке навчання полягає у постановці відкритих запитань та самостійному пошуку відповідей. Такий підхід активізує інтеграцію сенсорної інформації та стимулює таламокортикальні зв'язки (Hmelo-Silver, 2020).

Програми розвитку когнітивної гнучкості включають вправи на зміну перспективи, роботу з альтернативними інтерпретаціями, міждисциплінарні завдання. Доведено, що когнітивна гнучкість є ключовим компонентом критичного мислення (Scott, 2021).

Соціально-емоційне навчання розвиває здатність до регуляції емоцій, що є необхідною умовою для функціонування критичного мислення. Емоційна стабільність забезпечує ефективну роботу префронтальних структур (Immordino-Yang et al., 2019).

Дебатні та дискусійні практики сприяють формуванню навичок доказового мислення, толерантності до альтернативних точок зору та зниженню когнітивної ригідності. Отже, розвиток критичного мислення у підлітковому віці є результатом складної взаємодії нейропсихологічних механізмів (зокрема таламокортикальних зв'язків), індивідуальних когнітивних особливостей та соціального контексту. У випадках недостатньої підтримки з боку сім'ї освітнє середовище повинно виконувати компенсаторну функцію, впроваджуючи науково обґрунтовані програми розвитку критичного мислення як базової компетентності сучасної особистості.

«Таламокортикальна інтеграція як основа розвитку критичного мислення».

Програма базується на уявленні про те, що таламус є центральним вузлом інтеграції сенсорної інформації, який координує взаємодію між сенсорними системами та корою (Sherman & Guillery, 2021). Критичне мислення виникає не лише як когнітивна функція, а як результат: інтеграції сенсорного досвіду, міжпівкульної взаємодії, здатності змінювати перспективу. Особливо це проявляється в підлітковому віці, коли формується власний стиль мислення (Blakemore & Mills, 2019).

Структура програми (8–10 тижнів)

1. Сенсорна активація (тиждень 1–2). Вправи: при визначенні домінантної руки, ока, слуху проводити вправи на перехресну координацію (ліва рука — праве поле і навпаки), та зміну сенсорних стратегій (писати неведучою рукою). Механізм: активізація таламічної фільтрації, перебудова сенсорних патернів

2. Латеральна гнучкість (тиждень 3–4). Вправи: вирішення задач різними способами, малювання + логічний аналіз однієї ситуації, переклад образу в логіку і навпаки. Механізм: інтеграція правої і лівої півкулі, формування когнітивної гнучкості

3. Перспективне мислення (тиждень 5–6). Вправи: «думати як інший» (рольові позиції: мати, підліток, вчитель), аргументація протилежної точки зору. Механізм: залучення префронтальної кори, зниження когнітивної ригідності.

4. Критичне мислення (тиждень 7–8). Вправи: аналіз інформації (фейк / факт), побудова аргументів, робота з невизначеністю. Механізм: інтеграція сенсорного досвіду та когніції, формування автономного мислення.

5. Рефлексивний блок (тиждень 9–10). Вправи: усвідомлення «як я думаю», аналіз власного стилю мислення, прийняття різності.

Запропонований підхід дозволяє розглядати критичне мислення як результат таламокортикальної інтеграції, когнітивної гнучкості та соціального прийняття різності мислення.

Для студентського віку це є особливо важливим, оскільки саме в цей період завершується формування здатності до незалежного мислення та прийняття рішень. Критичне мислення формується тоді, коли різні стилі мислення не пригнічуються, а інтегруються. Підхід є нейропсихологічно обґрунтованим і дозволяє розглядати критичне мислення не як навичку, а як результат інтеграції сенсорного досвіду, мозкової латеральності та соціального прийняття іншості.

Список використаних джерел:

1. Saalman, Y. B., & Kastner, S. (2019). The cognitive thalamus. *Frontiers in Systems Neuroscience*, 13, 39.
2. Grygorieva, S. (2021). Dependent behavior and the model of family relations in the system of 'safe' attachment. *Technology Transfer: Innovative Solutions in Social Sciences and Humanities*, 44-46. doi: 10.21303/2613-5647.2021.001725.
3. Halassa, M. M., & Kastner, S. (2020). Thalamic functions in distributed cognitive control. *Nature Neuroscience*, 23(3), 305–315.
4. Feldman, R. (2020). What is resilience: An affiliative neuroscience approach. *World Psychiatry*, 19(2), 132–150.
5. Immordino-Yang, M. H., Darling-Hammond, L., & Krone, C. (2019). Nurturing nature: How brain development is inherently social. *Educational Psychologist*, 54(3), 185–204.
6. Blakemore, S.-J., & Mills, K. L. (2019). Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual Review of Psychology*, 70, 187–207.
7. Casey, B. J., Heller, A. S., Gee, D. G., & Cohen, A. O. (2020). Development of the emotional brain. *Neuroscience Letters*, 693, 29–34.
8. Crone, E. A., & Dahl, R. E. (2021). Understanding adolescence as a period of social-affective engagement. *Nature Reviews Neuroscience*, 22, 636–650.
9. Kuhn, D. (2022). Critical thinking as discourse. *Human Development*, 66(3), 146–164.
10. Zimmerman, B. J. (2020). Self-regulated learning and metacognition. *Educational Psychologist*, 55(2), 90–102.

training	ефективності психологічного тренінгу	
Natalia Horlo Development of critical thinking of political science students in the process of forming a methodological culture of a researcher	Горло Наталія Розвиток критичного мислення студентів-політологів у процесі формування методологічної культури дослідника	65
Andrii Horodynskyi Analytical thinking as a necessary component of personnel rotation practice in the public service	Городинський Андрій Аналітичне мислення як необхідна складова практики кадрової ротації на публічній службі	68
Iryna Hrechyshkina Professional training of preschool teachers: a practical aspect	Гречишкіна Ірина Професійна підготовка вихователів здо: практичний аспект	71
Andrii Hrechka Critical thinking and artificial intelligence: symbiosis or suspended animation	Гречка Андрій Критичне мислення та штучний інтелект: симбіоз чи анабіоз	73
Svitlana Hryhorieva Maternal control as a factor in dysfunction of thalamo-fronto-parietal networks in adolescence	Григор'єва Світлана Материнський контроль як чинник дисфункції таламо-фронтально-парієтальних мереж у підлітковому віці	75
Nataliia Hrychanik Formation of critical thinking of future teachers in the process of mastering the methodology of teaching foreign literature	Гричаник Наталія Формування критичного мислення майбутніх учителів у процесі опанування методики навчання зарубіжної літератури	80
Yaroslav Humeniuk Creative thinking in the analysis of non-standard physics problems. mind vs. shi	Гуменюк Ярослав Креативне мислення при аналізі нестандартних задач з фізики. розум проти ші	82
Nataliia Demchenko Case method as a tool for developing critical thinking of future psychologists in the process of studying age psychology	Демченко Наталія Кейс-метод як інструмент розвитку критичного мислення майбутніх психологів у процесі вивчення вікової психології	84